

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 34

Заснований в 1996 році

Рівне – 2006

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я В З А К Л А Д А Х О С В І Т И :
Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.
Випуск 34. — Рівне: РДГУ, 2006. — 188 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики вищої і загальноосвітньої школи, теорії і методики виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №11 від 30.06.2006 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. №1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 5.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2006

особистості, активне входження у соціальний світ за педагогічної підтримки дорослих. Тому основною проблемою сьогодення стає ідея збереження самотності й унікальності дитини та її світу дитинства, надання компетентної допомоги дитині в самоствердженні й самореалізації, підвищення ефективності процесів соціалізації, виховання і розвитку дітей. Також неможливо будувати систему виховання дитини, не враховуючи природи та особливостей історичного розвитку дитинства.

Отже, можна стверджувати, що людство знаходиться на початку осмислення феномену дитинства, усвідомлення його в широкому антропологічному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 670 с.
2. Шапар В. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: ИПП, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – 352 с.
4. Бондаревская Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания: Учеб. пособие. / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – Ростов-на-Дону: Творческий центр “Учитель”, 1999. – 560 с.
5. Величие здорового смысла: Человек эпохи Просвещения: Кн. для учителя. /Сост. С.Я.Карп. – М.: Просвещение, 1992. – 287 с.
6. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. / Гл. ред. А.В.Запорожец. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4.– 432 с.
7. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. / Под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. – М.: Педагогика, 1989. – 554 с.
8. Корчак Я. Как любить ребенка: Книга о воспитании: Пер. с польск. – М.: Политиздат, 1990. – 493 с.
9. Кон И.С. Ребенок и общество. – М.: Академия, 2003. – 336 с.
10. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов.-2-е изд., исп. и доп. – М.: Академия. – 456 с.
11. Педагогическое наследие. / Сост. В.М. Кларин, А.Н.Джурицкий. – М.: Педагогика, 1989. – 416 с.
12. Педагогика: Учебное пособие для пед. училищ. / Под ред. Б.П.Есипова. – М.: Просвещение, 1967. – 413 с.
13. Российская педагогическая энциклопедия: В 2т. / Глав.ред.В.В.Давыдов. – М.: Большая рос. энциклопедия, 1993. – Т.1.– А – М – 608 с.
14. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: В 2 т. / Под ред. Г.Н. Джибалидзе; сост. А.Н. Джурицкий. – М.: Педагогика, 1981. –Т.1. – 653 с.
15. Фельдштейн Д.И. Детство как социально-психологический феномен и особое состояние развития. //Вопросы психологии.–1998.–№1. – С.3-19.
16. Фельдштейн Д.И. Психология развивающейся личности. – М.: ИПП , Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1996. – 512 с.
17. Фельдштейн Д.И.Социальное развитие в пространстве-времени Детства. – М.: Московский психолого-социальный институт /Флинта, 1997. – 160 с.

Резюме. В статье актуализируются вопросы психолого-педагогического анализа феномена детства. Обосновывается вывод, что детство выступает самостоятельным и значимым периодом жизни, в котором происходит интенсивное развитие и становление личности, активное вхождение в социальный мир при педагогической поддержке взрослых.

Ключевые слова: детство, психолого-педагогический феномен, уровни интерпретации детства, мир детства, педагогическая парадигма детства.

Summary. This article actualizes the questions psychology-pedagogical analysis of the childhood phenomenon. It is proved that the childhood is an independent and significant period of life, when an intensive development and active molding a child as a person takes place. The pedagogical support of adults helps him to socialize in a modern world.

Key words: the childhood, psychology-pedagogical phenomenon, the childhood interpretation levels , the world of the childhood, the childhood pedagogical paradigm.

Одержано редакцією 02.02.2006.

УДК: 372. 017

Л.А. ЯНЦУР

РОЗВИТОК У ДОШКІЛЬНИКІВ ІНТЕРЕСУ ДО ТВОРІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.

Резюме. Стаття присвячена проблемі інтересу до творів образотворчого мистецтва і розвитку його у дітей дошкільного віку.

Ключеві слова: інтерес естетичний, художній, до творів образотворчого мистецтва; живопис, жанри – натюрморт, пейзаж, портрет, казково-билинний; ілюстративна графіка; скульптура малих форм.

У наш час однією з ведучих психолого-педагогічних проблем є проблема розвитку особистості. Справжня людина повинна бути всебічно розвинутою, гармонійно поєднувати в собі точність знань, багатство уяви, політ

думки, мати широкий погляд на світ і розвинуті критерії краси й добра – ось що визначає велику роль естетичного фактору в системі виховання. І особлива роль у цьому належить мистецтву. На думку вчених (О.О. Апраксина, Н.О. Ветлугіна, Б.Д. Кабалецький, Г.М. Шацька, П.М. Якобсон та ін.), мистецтво є найважливішим чинником у формуванні духовного, емоційного світу особистості. Воно вчить творчого ставлення до дійсності, перетворюючи життя в художні образи.

Художник Б.М. Неменський зазначає, що мистецтво показує відношення людини до предмету, створює цілісну картину світу в єдності почуттів і думок, у системі емоційних способів, а не логічних законів. І такий шлях цілісного усвідомлення життя доступний навіть дитині.

Дослідження з вивчення сприймання дітьми різних видів мистецтв, зокрема образотворчого: живопису (Н.М. Зубарєва), графіки (В.О. Єзикеєва, В.Я. Кіонова), скульптури малих форм (Г.М. Вишньова) і інші доказали, що старші дошкільники здатні емоційно сприймати задум художнього твору, розуміти художню мову різних його видів і жанрів. Діти цього віку характеризуються яскраво вираженою емоційністю, чутливістю до краси природи, інтересом до образотворчого мистецтва, наявністю продуктивної образотворчої діяльності. Мистецтво готує дітей до сприймання прекрасного у житті, формує моральні якості й почуття, забезпечує розвиток творчості. Здавня педагогів, психологів і мистецтвознавців хвилювала “психічна сліпота” до творів мистецтва і вони задумувалися над методами роботи, які б не залишали дітей глухими і сліпими у відношенні до мистецтва (О.В. Бакушинський, О.О. Щепінський, В.С. Мурзаєв та ін.). Значний внесок у розвиток цієї проблеми зробили Є.О. Фльоріна, Є.І. Тихеева, Н.О. Ветлугіна. Дана проблема цікавить багатьох сучасних педагогів, психологів, практиків (Н.М. Зубарєва, Р.М. Чумичева, Н.В. Вовчик-Блакитна та ін.). Ними було висловлено багато цінних думок. Проте і досі дане питання є предметом обговорення та дискусій багатьох вчених і практиків.

Сьогодні вже ні у кого не виникає сумніву, що дитину необхідно залучати до світу прекрасного якомога раніше. Адже дошкільний вік психологи визначають як період виникнення та становлення особистості, формування первинних світоглядних уявлень. Це сензитивний період для сприйняття мистецтва, оволодіння різними видами художньої діяльності. Недоліки, допущенні в естетичному розвитку дітей у цього віку, важко долати надалі.

Н.О. Ветлугіна зазначає, що всім видам діяльності, які формуються в дошкільні роки, характерна невимуженість, емоційність, усвідомленість. Вона виділила в художній діяльності такі особливості:

- реалізацію відношення дитини до різних видів мистецтва;
- вираження її інтересів;
- емоційні переживання;
- активне засвоєння оточуючого світу.

Зазначенні особливості художньої діяльності засвідчують можливість розвитку у дошкільному віці інтересу до цієї діяльності.

Інтерес людини характеризується таким її станом, “коли в неї виникає підвищена, вибіркова, спрямована пізнавальна потреба глибше і всебічно що-небудь зрозуміти, усвідомити”. У психології та педагогіці інтерес розглядається як форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості та усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими факторами, повнішому й глибшому відображенню дійсності.

Як відмічає О.Н. Дем’янчук, велика різноманітність інтересів зумовлена багатством уявлень людини про предмети навколишнього світу, різноманітними емоційними враженнями, які виникають у процесі їх сприймання [1, 13].

Збуджуючою силою естетичної активності людини є естетичний інтерес, який характеризується:

1) особливим зв’язком суб’єктивного й об’єктивного, який виражається в тому, що в естетичних прагненнях виявляються ті риси, яких безпосередньо в самому об’єкті ще немає, а зароджуються лише у відношенні до нього суб’єкта і виступають як цінність для нього.

2) специфічною предметною спрямованістю, яка зумовлюється особливим характером об’єктивно-суб’єктивних відносин. Естетичний інтерес на відміну від пізнавального, звернений не лише і не стільки до змісту, скільки до змістовної форми, яка має для людини естетичну цінність;

3) емоційними процесами, які є ядром даного інтересу.

Складовою частиною естетичного інтересу є художній інтерес, який проявляється в прагненні до сприймання прекрасного в дійсності та мистецтві. Художній інтерес виникає на основі художньої діяльності й спонукає до активного засвоєння естетичних сторін оточуючої дійсності. Вивченню проблеми художніх інтересів, в основному школярів, присвячені дослідження: П.І. Буцаєва, А.А. Журкіна, Л.А. Нікольського, Ю.У. Фохт-Бабушкіна, Я.Я. Чарнецького та інші.

У дослідженні Я.Я. Чарнецького [9] частково розкривається питання художніх інтересів старших дошкільників, в основному в плані підготовки їх до школи.

Г.О. Люблінська зазначає, що інтереси дітей дошкільного віку відзначаються наслідуваністю, непостійністю, поверховістю, близькістю до власного життєвого досвіду, невпорядкованістю.

У Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні вказується на “розвиток у дошкільників художнього сприймання при ознайомленні з творами живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва. Важливо звертати увагу дітей на емоційний зміст картини, засоби, з допомогою яких художник передає настрої героїв, стан природи; надавати можливість розвинути з усіх сторін скульптуру”. [4, 144]

“Головне – не технічні уміння, – зазначається в Коментарі, – а базис особистісної культури дошкільника, закладеній образотворчим мистецтвом як одним з впливовіших на свідомість і поведінку” [4, 145].

Спіраючись на теоретичні та експериментальні дослідження, ми вважаємо можливим постановку питання про розвиток у старших дошкільників інтересу до творів образотворчого мистецтва. Ми вважаємо, що у роботі з дошкільниками слід спрямувати увагу на розвиток різностороннього інтересу до різних видів і жанрів образотворчого мистецтва, доступних сприйманню дітей дошкільного віку.

Психолого-педагогічні дослідження видатних педагогів підтверджують здатність дітей дошкільного віку до естетичного сприймання, до естетичних почуттів. Вони вважають, що необхідно активно направляти увагу дитини, вчити її спостерігати, особливо красиве.

Сприймання художнього твору – складний психічний процес. Воно передбачає здатність впізнати, зрозуміти зображене. Сприймання реалістичного мистецтва, яке являє собою образне відображення реальної дійсності, потребує спостережливості, пам'яті, уяви. Необхідною умовою художнього сприймання є емоційне забарвлення сприйнятого, вираження відношень до нього (Б.М. Теплов, О.В. Запорожець та інші). Дослідники приходять до висновку, що з усіх видів образотворчого мистецтва графіка (зокрема ілюстративна) найдоступніша дітям дошкільного віку, входить у життя і побут дитини з самого раннього віку. Твори графіки характеризуються простотою і лаконічністю. Це дає можливість навіть дітям молодшого дошкільного віку сприймати основне, визначати сюжетну лінію.

Твори живопису важче сприймаються дошкільниками. У живописі основним засобом являється колорит, тобто кольором художник передає відображення реального світу чи образи уяви. Живопис вимагає тривалого зосередження, розглядання деталей картини для того, щоб зрозуміти особливості образів.

Скульптура має тримірне зображення предмету в реальному просторі, збагачує дитину новими способами художнього бачення, об'ємного зображення. У навколишній дійсності діти зустрічаються з творами скульптури різних видів (монументальної, станкової, скульптури малих форм). Проблемі формування естетичного сприймання скульптури малих форм присвячено дослідження Г.М. Вишньової [5], де автор відмічає, що діти в процесі сприймання скульптури самостійно характеризують її з допомогою сенсорних еталонів форм, кольору фактури. Зв'язок видимих ознак з образом задумом більшість з них самостійно майже не встановлюють. Деякі діти змішують скульптуру з іграшкою, виділяючи в процесі розглядання окремі деталі форми, несуттєві ознаки. Це підтвердили і наші дослідження. 70% із опитаних дітей скульптуру малих форм назвали іграшкою. А свій інтерес до скульптури вони проявляли в міміці, в активних, але нецілеспрямованих діях обслідування.

З метою вивчення інтересу дітей до різних видів і жанрів образотворчого мистецтва, ми запропонували дітям шостого року життя вибрати серед запропонованих творів живопису, ілюстративної графіки і скульптури малих форм один твір, охарактеризувати його і обґрунтувати свій вибір. Інтереси дітей розподілилися майже рівномірно. Одні діти (25%) надали перевагу живопису, обґрунтовуючи свій вибір тим, що вони вже бачили такі картини. Інші (40%) вибрали скульптуру малих форм, вказавши на те, що цими “іграшками” можна не тільки любитися, але й погратися. 35% дітей надали перевагу ілюстративній графіці, оскільки їм подобається читати книжки і розглядати в них різні картинки.

Серед жанрів живопису більшість дітей надали перевагу пейзажу (60%). Найменше дітей вибрали портретний жанр (5%), натюрморт вибрали 35% дітей. Проаналізувавши відповіді дітей, які вибрали пейзаж, ми розділили їх на дві групи. Перша група – сприймання носило емоційний характер і являло собою предметно-якісну характеристику природного явища (Оксана Л.: “...тут дерево, річка..”, Ігор О.: “...мені все подобається, дуже гарно”). Друга група – сприймання носило емоційний характер, не затримуючись на зовнішній характеристиці природного явища, проникало в глибину, захоплюючи художній образ. Діти уловлювали стан у природі (Оля А.: “...річка біжить...”, Люба К.: “...настрій у дерев тихий...”, Ігор М.: “...листя жовті і здаються, як золоті”).

Діти, які вибрали натюрморт, показали емоційне відношення до картини, різне за силою інтенсивності. Відповіді дітей ми розділили на дві групи: I група – предметне сприймання з якісною характеристикою предмету (Маша Ю.: “...тут красиві фрукти”, Олена В.: “...ой, яке все смачне!”, Діма Д.: “... а це мої яблука, я їх з'їм”); II група – естетичне чи художнє осмислене сприймання (Оля Я.: “...фрукти дуже красиві, тому що художник підібрав яскраві фарби”, Оксана З.: “...мені картина подобається, тому що фрукти як справжні і хочеться їх торкнутися”).

Портрет вибрало найменше дітей і це був звичайний опис героя.

Проведені нами дослідження вказують на окремі прояви інтересу до видів і жанрів образотворчого мистецтва у дітей старшого дошкільного віку. Аналізуючи характеристику вибраного дитиною виду чи жанру образотворчого мистецтва і обґрунтування цього вибору, ми виділили 4 рівні. Перший рівень – елементарний. На цьому рівні в основному переважали емоції при спілкуванні з предметом мистецтва. Таких дітей виявилось більшість – 60% (Наприклад: Іра О.: “Ой, який гарний собачка. Я хочу погратися з ним”). Другий рівень – пізнавальний. Цьому рівні відповідала зацікавленість, спроба впізнати, що це за вид чи жанр мистецтва, хто його зробив, чому він тут знаходиться. Так проявили себе 25% дітей (Наприклад: Михайло Т.: “Я знаю, що це картина. А як правильно назвати, я забув. Це намалював художник. Тут зображений ліс”). На третьому, так званому, “оціночному рівні” виявилось всього 10% дітей. Такі діти робили спробу висловити свою думку з приводу краси предмету, яка проявляється в гармонії, формі, ідеї, функціональності, ділилися своїми враженнями про побачене (Наприклад, Тая П.: “На цій картині художник зобразив квіти бузку, як справжні”).

Вони навіть пахнуть. Цей художник любить природу і квіти. А можна я мамі покажу цю картину? Вона дуже любить бузок”). Четвертому “дійовому” рівню, відповідає прагнення дитини наслідувати діям художника, судження з приводу краси зробленого своїми руками – 5% дітей (Наприклад, Юра М.: “Мені подобаються ці скульптури. Я дуже люблю ліпити. І хочувиліпити такого собачку як цей, щоб він був веселий, кучерявий, як справжній”).

Оскільки інтереси і знання дітей у значній мірі залежать від впливу на них дорослих, ми спробували вивчити знання вихователів про види і жанри образотворчого мистецтва, вимоги до відбору цих творів для дітей, особисту зацікавленість образотворчим мистецтвом. Отримані дані дають нам право стверджувати, що в переважній більшості вихователі мають досить поверхневі знання про види і жанри образотворчого мистецтва. Незначна кількість вихователів проявляють інтерес до цього виду мистецтва. Серед вимог, які ставляться до відбору творів образотворчого мистецтва для ознайомлення з ними дітей, вихователі в основному називають: доступність, виразність, яскравість, гарний естетичний вигляд. Тому питання про розвиток у дітей інтересу до творів образотворчого мистецтва і сьогодні являється актуальним.

Положення про залежність інтересу від навчання, яке характеризує підхід психологів і педагогів до проблеми формування інтересів є принципово важливим (Л.І. Божович, В.Г. Іванов, Н.Г. Морозова, Г.І. Щукіна та ін.). Закономірно, інтерес до образотворчого мистецтва неможливо сформувати без навчання.

Враховуючи положення про вирішальне значення дорослого при формуванні інтересу, велику роль слід відвести вихователю, його особистій зацікавленості, певному рівню художньої підготовки. У формуванні в дітей здібностей глибоко, повно сприймати твори образотворчого мистецтва особливе значення більшість авторів надають слову педагога. Вони стверджують, що осмислення творів мистецтва за допомогою слова підсилює емоційні враження і цим самим підкреслює їх вплив. Для розвитку художнього сприймання важливе значення має систематичність художнього впливу.

Спостереження показують, що діти, з якими ведеться робота з розвитку в них естетичного бачення стають більш здібними до елементарного художнього та естетичного осмислення сприймання і переживання творів образотворчого мистецтва. Естетичне сприймання творів образотворчого мистецтва повинно обов'язково спиратися на життєвий досвід дитини: на безпосередні враження від сприймання навколишньої дійсності, природи, від прочитаних казок. У дитини повинен бути достатній запас знань про ті предмети, явища, події, які відтворює художник у своєму творі. Є.О. Фльоріна так пише про вимоги до творів мистецтва для дітей: “Мистецтво для дітей повинно бути багатим, різноманітним за змістом, за тими відчуттями, які воно викликає, а також за художньою виразністю. Одноманітність тематики, жанрів і прийомів виконання гальмує загальний і естетичний розвиток дитини” [7].

Залучення дітей до образотворчого мистецтва починається вже з молодшого дошкільного віку, перш за все на матеріалі ілюстративної графіки. Основне завдання, яке вирішує вихователю цих груп – викликати у дітей інтерес і бажання розглядати картинки в книгах, називати зображені предмети. Поступово слід формувати у дітей позитивне ставлення до персонажу. Інтерес до ілюстративної графіки як до твору мистецтва розвиваються на спеціальних заняттях вже в старших групах, де вихователю знайомить дітей зі специфікою оформлення книжки, виразними засобами, які використовує художник-ілюстратор до дитячих книг. Твори ілюстративної графіки допомагають дитині збагатити свій задум, створити свої ілюстрації до літературних творів.

Інтерес до скульптури малих форм найкраще розвивати на заняттях з ліплення, з метою створення більш виразного образу. Скульптура малих форм для ознайомлення з нею дітей, повинна відповідати таким вимогам: 1) анімалістичний зміст; 2) реалістичне зображення; 3) цікава декоративність матеріалу і кольору; 4) виразні об'єми і силуети. Починаючи з середньої групи, дітей можна познайомити зі скульптурою малих форм, виконаною з різних матеріалів, близьких за змістом, які відтворюють сюжети з життя дітей. Розвитку у старших дошкільників інтересу до скульптури малих форм і її образів будуть сприяти початкові знання про скульптуру як вид образотворчого мистецтва, які дадуть можливість дітям зрозуміти, що її пластичні форми взяті з життя, що це результат творчої праці скульптора. Скульптура малих форм анімалістичного жанру не тільки естетично збагачує старших дошкільників, але й дає їм можливість одержати нові знання про тварин, передати більш виразні образи в ліпленні. Ефективним є прийом розглядання декількох скульптур, близьких за змістом. Інтерес до скульптури, зокрема паркової і монументальної, розширюється під час прогулянок чи спеціально організованих екскурсій.

Живопис – найскладніший вид образотворчого мистецтва. Тому роботу із ознайомлення з творами живопису слід починати не раніше, як зі старшої групи. Щоб викликати інтерес до картини, як до твору мистецтва, необхідно добре продумати, з якого жанру слід починати знайомство. Старшим дошкільникам доступно сприймання таких жанрів, як натюрморт, пейзаж, портрет і казково-балинний жанр. Спираючись на дослідження Н.М. Зубаревої [2], яка розкрила особливості сприймання старшими дошкільниками натюрморту і пейзажу та намітила шляхи ознайомлення з ними, ми вважаємо, що зацікавлення дітей картиною як твором мистецтва слід починати з натюрморту, поступово включаючи пейзаж. Основою для сприймання цих жанрів є враження, одержані дітьми від спостережень у природі. А природа є початковою естетичною школою. Тому враження, одержані дітьми від спостережень в природі допоможуть їм по-справжньому відкрити очі на красу оточуючих нас предметів (квітів, фруктів, овочів та інше). У натюрморті відсутній сюжет, тому ніщо не зможе відволікти увагу дитини від естетичної сторони картини. А використання ігрових прийомів – “Хто більше

побачить в картині?”, “Хто назве більше кольорів?”, “Відгадай назву картини” – допоможе залучити дітей до сприймання картини, буде виховувати вміння вдивлятися в картину.

Твори пейзажного живопису використовуються майже паралельно з натюрмортом. Підбираючи пейзажні картини, слід враховувати пори року, певні сезонні зміни в природі. Твір повинен викликати у дитини живий відгук, резонанс того, що відбувається в навколишній дійсності. Розвитку у дітей інтересу до картин цього жанру будуть сприяти прийом “входження в картину“, коли педагог пропонує дітям опинитися в центрі зображення, відчути запах, звуки навколо себе і словом передати свої враження. Особливо ефективним є інтеграція різних видів мистецтва, тобто використання музичних, літературних творів у процесі сприймання картини. Це загострює потребу дітей, підвищує їх емоційне сприймання, посилює інтерес до живопису. Для того, щоб сприйняти виразні засоби, якими користується художник, досить ефективним є метод порівняння двох або трьох картин.

Сприйняття дошкільниками портретного жанру базується на враженнях від спілкування з оточуючими. Діти в основному в портреті сприймають зовнішню сторону: одяг героя, його настрій. Оскільки портретний жанр найскладніший для сприймання, тому слід підбирати портрети динамічні, з зображенням дітей, на фоні нескладного сюжету чи пейзажу. Доцільно картини цього жанру виставляти в групі за 1-2 дні до заняття, щоб діти могли добре роздивитися твір. Розглядання дошкільниками картин портретного жанру допоможе їм побачити риси в близьких людях.

Сприймання картин портретного і пейзажного жанру складе основу для сприймання творів казково-балинного жанру. При сприйманні картин цього жанру діти спираються на безпосередні враження від прочитаних казок. Підвищенню інтересу будуть сприяти розповіді вихователя про художника, його творчість, читання творів художньої літератури, сюжет яких співзвучний із сюжетом картини.

Розвитку інтересу старших дошкільників до творів образотворчого мистецтва сприяють оформлення куточка книги, оформлення групи дитячого садка, альбомів, картинної галереї. Особливо цікавими для дітей є дидактичні ігри “Художній салон”, “Виставка картин”. Діти мають можливість взяти на себе роль мистецтвознавця, екскурсовода, продавця художньої кераміки, відвідувача музею. Це буде стимулювати їх до складання розповіді-опису. Закріплення знань про види, жанри образотворчого мистецтва будуть сприяти ігри змагального типу: “Впізнай за жанром”, “Доведи назву картини”, “Підбери парні картини” та ін.

Проте все це можливо при наявності в групі творів образотворчого мистецтва, доступних для сприймання дошкільниками, їх естетичний вигляд.

Незвичайно цінними є зустрічі дітей з художниками, які дають їм можливість торкнутися до процесу створення творів мистецтва і залишають емоційний відгук у їх пам’яті.

Отже, виховання у дітей інтересу до творів образотворчого мистецтва – неодмінна умова подарувати їм красу рідного краю, вміння помічати прекрасне в житті і мистецтві, сприймати виразні засоби, якими користується художник, здатність емоційно сприймати задум художнього твору, розуміти художню мову різних його видів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем’янчук О.Н. Естетичний інтерес як педагогічна проблема. // Психологія і педагогіка. – 1995. – №3. – С. 12-16.
2. Зубарева Н.М. Дети и изобразительное искусство (натюрморт и пейзаж в эстетическом воспитании детей 5-7 лет). – М.: Просвещение, 1996.
3. Исследование художественных интересов школьников / Под общей ред. Е.В. Квятковского, Ю.У. Фохт-Бабушкина. – М.: Педагогика, 1974. – 160 с.
4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти і України: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К: Ред. Журналу “Дошкільне виховання”, 2003, – 243 с.
5. Козакова Т.Г., Вишнева Г.М. Эстетическое восприятие скульптуры малых форм (старший дошкольный возраст) // Дошкольное воспитание. – 1984. – №6. – С. 44-49.
6. Неменський В.А. Мудрость красоты. О проблемах эстетического воспитания. – М., 2002 .
7. Флерина Е.А. Эстетическое воспитание дошкольника. / Под ред. В.Н. Шацкой. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 334 с.
8. Чарнецкий Я.Я. Преимущество изобразительной деятельности дошкольников как фактор формирования художественных интересов учащихся первого класса: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Л., 1978. – 17 с.
9. Чумычева Р.М. Дошкольникам о живописи: Кн. для воспитателей детского сада. – М.: Просвещение, 1992. – 126 с.
10. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. – М.ЕПеддагогика, 1971. – 260 с.
11. Янцур Л.А. Ознайомлення дошкільників з творами образотворчого мистецтва. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наук. записки РДГУ. Випуск №22. – Рівне: РДГУ, 2002. – С. 117-123.
12. Янцур Л.А. Психолого-педагогічна характеристика інтересу до зображувальної діяльності дошкільників. Оновлення змісту, методів та організаційних форм художньо-естетичного виховання учнівської та студентської молоді: Збірник наукових праць. Наук. записки РДПІ. Випуск №3. – Рівне: РДПІ, 1998. – С. 20-27.

Резюме. Стаття посвячена проблеме интереса к произведениям изобразительного искусства и развитие его у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: интерес эстетический, художественный, к произведениям изобразительного искусства; живопись, жанры – натюрморт, пейзаж, портрет, сказочно-былинный; иллюстративная графика; скульптура малых форм.

Summary. The article covers the interest towards the pieces of art and its development among the children of the pre-school period.

Key word: aesthetic interest, artistic interest to the pieces of art; artistic genres: portrait, true-storied and fairy-tales' pictures, true-to-life pictures, illustrative graphics, sculpture of small forms.

Одержано редакцією 15.05.2006.

УДК: 371.08

Н.В. СТАДНИК

МОТИВАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

Резюме. Стаття присвячена висвітленню одного з напрямів констатувального етапу експерименту – виявленню мотивів прояву дітьми шестирічного віку відповідальності.

Ключові слова: відповідальність, діти шестирічного віку, мотиви.

Відповідальність як особистісна якість, належить до моральних категорій, що виступають регуляторами поведінки в усіх сферах людського буття. Підтвердження цьому знаходимо у наукових роботах, присвячених дослідженню різних аспектів відповідальності, особливостям її виховання у дітей різних вікових категорій. З філософської точки зору до визначення сутності відповідальності та особливостей її прояву зверталися Л.Буєва, П.Бутенко, М.Дубінін, А.Спіркін, В.Тугаринов та ін. Л.Велика, Н.Головко, А.Дяков, А.Плахотний розглядали відповідальність як співвідносний чинник із свободою. Як якість індивіда, що характеризує його сутність, специфіку моральної і правової структури цей феномен набув висвітлення в дослідженнях М.Бажанова, З.Бражникова, Т.Гаєвої, М.Ліщука та ін. Психологічні аспекти відповідальності, виявлення її впливу на людську свідомість стали предметом наукових розробок І.Беха, К.Муздибаєва, Б.Паригіна, М.Савчина, Д.Узнадзе, П.Якобсона [1; 2; 3; 4; 5].

Нами було проведене педагогічне дослідження, спрямоване на вивчення мотивів прояву відповідальності дітьми шестирічного віку як передумови сформованості у них відповідних особистісних якостей.

Вивчення мотивів прояву молодшими школярами відповідальності здійснювалося у процесі цілеспрямованих спостережень у поєднанні з частковими експериментами. Нами створювалися ситуації, які спонукали учнів до спільної діяльності, взаємодії. При цьому увага зверталася на те, з якою метою вони здійснюють той чи інший гуманний вчинок (бажання принести користь чи бажання бути поміченим, одержати власне задоволення чи допомогти іншим, підтримати їх).

Спостереження за молодшими школярами в процесі виконання якогось завдання (за їхньою реакцією і поведінкою) дало можливість розкрити їхні мотиви, виявити факти позитивного, байдужого чи негативного ставлення того чи іншого учня до однокласників, до ситуацій, які потребували прояву відповідальності. До мотивів поведінки дитини належать найрізноманітніші спонукання, які вона переживає – більш чи менш усвідомлено – як актуальну потребу. Зрозуміло, що розкрити мотиви поведінки, виявити, які важливі потреби спонукають дитину поводитися так чи інакше в конкретних ситуаціях – справа нелегка.

На сьогодні поки що не існує експериментальних методів і способів розкриття мотивів. Найчастіше з цією метою застосовують бесіду, під час якої діти, як відомо, не завжди бувають відверті. До того ж їхні відповіді можуть бути значною мірою суб'єктивними, оскільки діти не завжди здатні усвідомлювати справжні мотиви власної поведінки. Однак таких недоліків можна уникнути, якщо створювати під час бесіди атмосферу невимушеності й доброзичливості і завдяки цьому викликати в дитини відвертість і довір'я. Крім того, виділяти у відповідях об'єктивні дані значною мірою допомагає зіставлення матеріалів бесіди з матеріалами спостережень.

Слід також підкреслити, що навіть найбільш суб'єктивні відповіді дитини заслуговують на серйозну увагу, оскільки в них відображається характер усвідомлення учнем себе, своєї поведінки, власних дій. Адже молодші школярі, особливо шестирічки, переважно широко вірять у те, що кажуть, хоча їхні думки можуть значно розходитися з дійсністю. Це слід брати до уваги. Поведінка дітей визначається частіше мотивами двох видів: по-перше, мотивами, що йдуть від самої діяльності, вчинків та переживань, викликаних конкретними обставинами. Шлях до свідомості дитини проходить через її переживання, емоційний стан. Якщо робота, виконання доручень викликають радість, приносять задоволення, закріплюються успіхом, то у дитини виникає інтерес до такої діяльності, бажання самостійно виконувати роботу, щоб знову і знову відчувати радість від виконаного.

По-друге, поведінка шестирічної дитини визначається мотивами обов'язку, відповідальності, розуміння необхідності певної діяльності, своїх обов'язків. Усвідомлення ними таких понять-вимог, як «так треба», «це необхідно», «це потрібно всім», «ти зобов'язаний», почуття відповідальності за себе та інших – мотиви, що формуються в процесі сприятливих умов сімейного виховання.

З метою визначення міри поширення позитивних і негативних мотивів ми також використовували метод

ЗМІСТ

<i>Хом'як І.М.</i> Аналіз експериментального навчання української орфографії	3
<i>Парасюк І.А.</i> Морально-етичні засади «Руської трійці»	8
<i>Слободян М.Б.</i> Педагогічне новаторство Волинської гімназії та його вплив на організацію навчально-виховного процесу Кременецького ліцею ХХ ст.	11
<i>Кравченко Т.В.</i> Сімейна модель соціалізації особистості в сучасних умовах	14
<i>Повалій Л.В.</i> Особливості виховання підлітків в різних типах неповної сім'ї	16
<i>Тимошук Н.С.</i> Духовно-моральне становлення молоді в умовах особистісно орієнтованого виховання	19
<i>Хримова О.Л.</i> Дослідження вихованості і особистісного розвитку підлітка з проблемної сім'ї	22
<i>Хролець О.І.</i> Дитинство як предмет психолого-педагогічного вивчення	26
<i>Янциур Л.А.</i> Розвиток у дошкільників інтересу до творів образотворчого мистецтва	29
<i>Стаднік Н.В.</i> Мотивація відповідальності у дітей шестирічного віку	34
<i>Коренева І.М.</i> Використання міжпредметних зв'язків у процесі розвитку спостережливості молодших школярів	36
<i>Іванова Л.І.</i> Визначення рівня літературної компетентності молодшого школяра	39
<i>Сіранчук Н.М.</i> Діагностика образномовленнєвих вмінь учнів початкових класів	43
<i>Крижанська Л.В.</i> Національні цінності в початковій школі при організації національно зорієнтованого навчально-виховного процесу	48
<i>Лопухівська А.В.</i> Формування соціальної і комунікативної активності учнів сільської школи	53
<i>Барсукова Л.М.</i> Втілення теоретичних засад історико-краєзнавчої пошукової роботи учнів в практику навчально-виховної діяльності сучасної загальноосвітньої школи	55
<i>Комарницька В.Л.</i> Концептуальні засади формування громадянської свідомості старшокласників	59
<i>Дмитрів О.В.</i> Використання методу ситуативного навчання на уроках англійської мови у загальноосвітніх школах.	64
<i>Трофімчук В.М.</i> Організаційні форми та методи художньо-конструкторської діяльності старшокласників	67
<i>Грицай Н.Б.</i> Формування пізнавальної активності учнів під час позакласних екскурсій у природу	72
<i>Ганчин Л.В.</i> Особливості навчання усного мовлення у духовних семінаріях	78
<i>Головань Т.М.</i> Дитячі притулки в Криму у II половині XIX століття	82
<i>Коваль В.В.</i> Моральне виховання неповнолітніх у пенітенціарних установах як один з основних стратегічних напрямів підготовки їх до соціальної адаптації в суспільстві	86
<i>Потапчук Т.В.</i> Пісня як засіб виховання дітей	91
<i>Димченко С.С.</i> Педагогічні погляди та диригентська майстерність Андрія Бобиря	94
<i>Устенко К.О.</i> Оперно-хорова творчість М.В.Лисенка як засіб формування музично-естетичного мислення студентів	97
<i>Мельничук С.Ф.</i> Виконавське мистецтво і супроводжуючий його психологічний фактор – сценічне хвилювання	101
<i>Дем'яненко І.О.</i> Формування в учнів музичних шкіл навичок саморегуляції та контролю м'язового тону під час гри на гітарі	104
<i>Янциур М.С.</i> Індивідуальні навчально-дослідні завдання з професійної орієнтації при підготовці майбутніх вчителів трудового навчання	107
<i>Безкоровайна О.В.</i> Виховання духовної культури особистості студента засобами соціально-ціннісної діяльності	109
<i>Костюк Л.К.</i> Специфіка викладання навчальної дисципліни «Культурологія» в умовах інтеграції освітніх систем вищої школи України у європейський простір	115

Никон О.К. Організація самостійної роботи студентів з дисципліни „Основний музичний інструмент” в умовах кредитно-модульного навчання	120
Яковенко Л.П., Шипунова Н.О. Виховання музичного мислення студентів у процесі естетичної оціночної діяльності	123
Ульяновська Л.П. Вокальне виховання в учбовому хоровому колективі: спроба створення сучасної концепції	127
Цапун Р.В. Методи вивчення народного співу в студентському фольклорному колективі	129
Рабченко Т.С., Демченко В.В. Моніторинг як діагностична технологія виявлення готовності випускників вищих навчальних закладів до роботи з обдарованими дітьми.	132
Озерянська А.П. Загальна характеристика розвитку методики викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах України (60-ті роки ХХ століття)	137
Терещук М.А. Музично-драматична діяльність, як засіб удосконалення навчально-виховного процесу на факультеті іноземної філології	140
Літвінчук С.Б. Формування технічного мислення студентів у процесі розв’язання продуктивно-технічних завдань із загальнотехнічних дисциплін	143
Самчук С.А. Художня інтерпретація музичного твору	146
Лукач О.М. До проблеми економічної соціалізації особистості в сучасних умовах	150
Колбіна Т.В. Шляхи оновлення змісту формування міжкультурної комунікації студентів економічного профілю в педагогічній системі вищого навчального закладу	152
Бондарчук А.А. Виховання у студентської молоді етики сімейних взаємин	155
Дучинський С.В. Теоретичні аспекти вокально-хорової виконавської діяльності	158
Пелячик І.Ф., Крижановська Т.І. Історичні аспекти проблеми творчого розвитку особистості засобами музичного мистецтва	160
Кирда А.Г. Визначення провідних тенденцій формування цілей освіти в розвинених країнах	164
Свердлова Т.Г. Формування в дітей комунікативних навичок і навичок спільної діяльності за допомогою японського досвіду групового виховання дошкільників	167
Заблоцька Л.М. Структура та зміст навчального процесу в початкових школах Великої Британії	172
Шимків І.В. Проблема оцінювання знань і моніторингу якості освіти в нормативних документах об’єднаної Німеччини	176
Каур О.С. Тенденції та пріоритети морально-етичного виховання підлітків у Франції	180
Григорчук І.С. Формування духовності в контексті християнської моральної свідомості.....	182
Відомості про авторів	185

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 34

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 10.06.2006 р. Підписано до друку 30.06.2006 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 28,24. Обл. вид. арк. 28,67. Замовлення № 19/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

**О – 59 ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського
державного гуманітарного університету. Випуск 34. — Рівне: РДГУ, 2006. — 188 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 5.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики вищої і загальноосвітньої школи, теорії і методики виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20